

Barbara Riman

(Izgubljene) Slovenke na Hrvaškem¹

Izvleček

Skozi zgodovino je na Hrvaškem bilo več Slovenk kot Slovencev in tudi danes je situacija podobna. Prav zato je tudi nastal ta prispevek, saj se želi odgovoriti na vprašanje, kdo so Slovenke na Hrvaškem. V prispevku je prikazan vpogled v življenje Slovenk tako v preteklosti kot v sedanjosti. Za ilustracijo življenja v preteklosti smo analizirali sekundarne vire, podatke o sodobni situaciji pa smo pridobili z metodo zbiranja življenjskih zgodb Slovenk na Hrvaškem. Intervjuvanih je bilo enaindvajset posameznic in iz analize njihovih odgovorov in pričevanj so razvidni razlogi prihoda na Hrvaško, njihova vključenost v družbo, status, ki ga imajo, ter drugi elementi, ki so jih posameznice izpostavile kot pomembne. V prispevku je prikazana problematika življenja Slovenk na Hrvaškem nasploh. Zaradi izjemne kompleksnosti teme so bili zajeti določeni elementi njihovega življenja in je prispevek temelj za nadaljevanje raziskovalnega procesa omenjene problematike.

Ključne besede: Slovenke na Hrvaškem, Slovenci v sosednjih državah, ženske migracije, ženske na Hrvaškem.

---

1 Prispavek je nastal v okviru projekta *Slovenke v Zadru in okolici*, katerega financer je bil Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu in je potekal v letu 2016, in raziskovalnega programa *Razsežnosti slovenstva med lokalnim in globalnim v začetku tretjega tisočletja* (P5-0409), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

1 Uvod

Ko sem bila majhna, so mojo staro mamo na Reki klicali »Kranjica«. Nisem vedela, kaj to pomeni, mislila sem, da jo pod tem imenom poznajo sosede, torej da je to nekakšen vzdevek. Šele kasneje sem ugotovila, da so jo na tak način sosede »obeležile«, da je bila »furešta«, tujka, nekdo, ki naj ne bi pripadal tej ulici, ni pa pripadal domačinkam in kraju, v katerem je preživela skoraj celotno življenje.

Koliko je v hrvaški družbi bilo in še vedno živi takih Slovenk? Kje so živele in kako so se počutile? Ali so skrivale, od kod so prišle, in prevzele domači jezik kraja, v katerega so se priselile (priženile, priteple), ali so ponosno kazale, da so iz slovenskih krajev? Kje danes živijo in ali še vedno prihajajo v Hrvaško kljub obstoječi meji in birokratskim izzivom? Ali so na Hrvaškem rojene ali so se priselile? Če so se priselile, zakaj in kakšne razloge so imele? Vse to so vprašanja, ki se odpirajo, ko posameznik, ki pozna problematiko slovenstva na Hrvaškem, pomisli na dekleta, matere, babice, na Slovenke na Hrvaškem.

Slovenke na Hrvaškem so dokaj slabo prisotne, tako v javnem življenju na Hrvaškem ali v Sloveniji kot tudi v znanstveni sferi. Kot del slovenske manjšine na Hrvaškem so očitno nezanimive ter v tej svoji skrivnostnosti in anonimnosti deloma pozabljene. So pa pomemben element slovenstva na Hrvaškem, brez katerega bi bilo danes število pripadnikov slovenske manjšine na Hrvaškem še manjše. Osrednje vprašanje tega prispevka pa je: »Kdo so te Slovenke na Hrvaškem?« S tem prispevkom se želi odgovoriti na to vprašanje ter tudi prikazati zgodovinska dejstva in trenutno situacijo, ko gre za življenje in delovanje Slovenk na Hrvaškem.

Podatki za ta prispevek so pridobljeni iz znanstvene in strokovne literature. Za starejše obdobje so uporabljeni podatki iz sekundarnih virov, časopisnih člankov, ki so objavljeni v slovenskih in hrvaških novicah. Danes stari časopisi pomenijo pomemben vir prav v zgodovinskih raziskavah (Secker 1999, 177–179) in ga vse pogosteje uporabljajo znanstveniki (Najbar - Agičić 2015, 8).

V besedilih iz časnikov za obdobje konca devetnajstega in začetka dvajsetega stoletja pa se pridobi živa slika življenja Slovenk in slovenske skupnosti na Hrvaškem, in sicer predvsem za večja mesta (Zagreb, Split, Reka).

V prispevku je predstavljen tudi en del podatkov, zbranih v projektu *Slovenke v Zadru in okolici* ter v okviru programske skupine: *Razsežnosti slovenstva med lokalnim in globalnim v začetku tretjega tisočletja*. Predstavljeni so odgovori, ki smo jih pridobili z intervjuvanjem. S temi podatki in prej opisano metodo pa je možno dobiti vpogled v način življenja Slovenk na Hrvaškem

od konca devetnajstega stoletja do danes ter deloma odgovoriti na zastavljena vprašanja.²

Projekt *Slovenke v Zadru in okolici* je trajal eno leto, pri čemer je bilo opravljenih petnajst polstrukturiranih intervjujev s pripadnicami prve generacije Slovenk, ki so prišle na Hrvaško. Vključene so bile tako ženske iz Slovenskega društva »Lipa« iz Zadra kot tudi tiste, ki niso vključene v njegovo delovanje. Rezultati raziskovanja so pokazali, da so bili razlogi odhoda iz Slovenije v kraje na Hrvaškem po drugi svetovni vojni bistveno drugačni kot pri Slovenkah, ki so odhajale v zahodnoevropske dežele in v ZDA ali Avstralijo, ter da niso bili ekonomske narave. To je bila hkrati na določen način tudi pilotna raziskava, saj gre za raziskovanje problematike Slovenk v sodobni hrvaški družbi.

Intervju je bil strukturiran po poglavjih, ki so zajemala: proces odselitve na Hrvaško in primerjanje kraja odhoda s krajem prihoda, vključevanje v družbo nasploh ter vključevanje in identifikacijo s slovensko skupnostjo na Hrvaškem. Vprašanja so bila iztočnice za pogovor, ki jih je vsaka intervjuvanka posebej s svojim znanjem, pridobljenim v procesu migracije in vključevanja v družbo, potem še dodatno oblikovala.

Z ženskami, ki niso bile članice Slovenskega kulturnega društva »Lipa« iz Zadra, je bilo zelo težko priti v stik zaradi nezaupanja in sindroma »majhne sredine«, saj nekatere niso hotele biti ponovno zaznamovane kot »Slovenke«. Tu gre predvsem za majhna mesta na otoku. Na splošno je bilo težko locirati žensko, ki je prišla iz Slovenije, kajti lokalno prebivalstvo je govorilo o »Slovenki« in je omenjalo družinska imena družin, v katera so se poročile. Zato je pri inicijalih intervjuvank kot mesto naveden samo Pag in ne vasice, v katerih intervjuvanka dejansko živijo. Posameznice se je zbiralo z metodo snežne kepe.

Raziskovanje te tematike in zbiranje intervjujev se je nadaljevalo tudi v letu 2020, in sicer v okviru dela v raziskovalnem programu. Tudi v tem času so se posameznice zbirale z metodo snežne kepe. Obrnili smo se na slovenski društvi, ki delujeta v Zagrebu in Reki. Vprašanja so bila strukturirana na podoben način, a je v tej fazi raziskovanja prišlo do manjših sprememb, predvsem zato, ker vsi intervjuji niso narejeni osebno. Zaradi ukrepov na Hrvaškem v prvi polovici leta 2020 so bila uporabljena sodobna sredstva. Izvedenih je bilo dvanajst intervjujev, in sicer prek telefona ter prek e-pošte (elektronski intervjuji). Take metode so se uporabljale v dosedanjih raziskavah tako slovenskih kot tujih raziskovalcev (Ramšak 2004; Meho 2006; Milharčić Hladnik 2009; Ratislavová in Ratislav 2014; Kožar Rosulnik et al. 2016).

2 Vprašanja v intervjuju so zajemala tudi vidike življenja, ko ge za obvladovanje jezika, ohranjanje slovenskih navad in vključenost v slovensko skupnost na Hrvaškem, a zaradi omejenosti niso analizirane vse tematike, ki so bile vključene v raziskave. Poudarek bo predvsem na počutju in vključevanju posameznic v družbo.

Čeprav se je delo na tematiki Slovenk na Hrvaškem intenziviralo v zadnjem letu, je ta trajno prisotna v raziskovalnih načrtih sodelavcev Inštituta za narodnostna vprašanja. V prispevku ni bilo možno evidentirati vseh procesov, ki spadajo v obravnavano tematiko. Problematika je zelo široka in večplastna, vseeno pa se lahko dobi vpogled v življenje Slovenk na Hrvaškem nekoč in danes.

2 Ženske in Slovenke v migracijskih tokovih

Migracije obstajajo, odkar obstajajo ljudje. Selitve se pojavljajo skozi celotno zgodovino, v različnih intenzitetah in zaradi različnih razlogov. V migracijah so sodelovali moški, ženske in otroci. Moški so bili v teh migracijskih procesih vedno vidnejši. Ko se omeni beseda migrant, obstaja tipična figura: to je oseba, ki se seli, označena je kot mlajši moški, in sicer industrijski delavec, ki je rekrutiran v delo, oblikovano za moške (Morokvašić 2014, 360). Ženska pa ima v dojemanju migracij v tem svetu sekundarno vlogo.

Sam proces migracij in vse, povezano s tem, kar jih spremlja, pa so pomembni in travmatični dejavniki, ki puščajo močne sledi v življenjih migrantov. Dodatno na migracije vpliva tudi spol, ki so ga raziskovalci definirali kot pomemben migracijski dejavnik. Definira namreč (tudi) dejansko odločitev za selitev, vpliva na sam proces migracije ter tudi na adaptacijo in integracijo v novem okolju (Ivnik 2016, 309).

Migrantke so bile na določen način slabo vidne, predvsem ker je bilo njihovo delo povezano z družino in otroki, opravljale so ga znotraj hiše in neopazno s strani širše javnosti. Raziskovalci so potencialne migrantke videli le kot osebe, ki migrirajo zaradi združitve družin (Cukut Krilić 2009, 43), in so imele pravzaprav vlogo vzdrževanega člana družine (soproga, hči). Tiste ženske, ki so migrirale iz lastnih interesov (intelektualnih, kulturnih, umetniških itn.) in ki so se zaradi svojega poklica vsaj deloma osvobodile spolnih vlog, pa je zgodovinopisje spregledalo (Vidmar Horvat 2013, 109), bile so ignorirane in nevidna kategorija (Milharčič Hladnik 2018, 72).

Odnos raziskovalcev do problematike migrantk se je začel spreminjati, ko so nastale prve študije o migrantkah v osemdesetih in devetdesetih letih dvajsetega stoletja, predvsem pod vplivom feminističnega gibanja. Prve študije so izvedle ženske, ki so imele lastne migracijske izkušnje (Kožar Rosulnik 2013, 24).

Zaradi intenzivnega raziskovanja ženskih migracij se je izkazalo, da se pojavlja nov trend, ki naj bi v zadnjem času hitro in korenito spremenil delež

žensk v migracijskih tokovih. Izpostavljalo se je namreč mnenje, da je število žensk v sodobnih migracijah večje, kot je bilo v zgodovini, toda študije tega ne potrjujejo. Podatki namreč kažejo, da se je v obdobju od leta 1960 do leta 2000 število migrantk na svetovni ravni povečalo iz 46,6 % na 48 %, kar zadeva evropsko raven, se je to število iz 48,5 % v letu 1960 povečalo na 52,4 % v letu 2000 (Morokvašić 2010, 29–30).

Slovenski znanstveniki so premik pri raziskovanju vlog žensk in ženskih migracij naredili skoraj desetletje kasneje (Verginella 2006; Selišnik 2008; Lukšić - Hacin in Mlekuž 2009; Verginella 2013; Vidmar Horvat 2014; Kožar Rosulnik et al. 2016; Milharčić Hladnik 2018). Čeprav je časovni razpon slovenskih raziskovalcev ženskih migracij zelo širok, je slovenska znanost na določen način pozabila na nekatere svoje izseljence oziroma določene segmente problematike slovenskih izseljenk, ki še niso bili raziskovani. Sklepamo lahko, da so slovenski izseljenci (moški in ženske), ki so se izseljevali v nekdanje skupne države (Avstro-Ogrsko, Kraljevino Jugoslavijo, SFRJ), dobili manj znanstvenega prostora od slovenskih izseljencev, ki so odhajali v druge, zahodnoevropske ali čezoceanske dežele. O Slovenkah na območju nekdanje Jugoslavije zunaj Slovenije je znano, da se v delih slovenskih zgodovinarjev najdejo le parcialne informacije o sezonskih delavkah – ekonomskih migrantkah, ki so z moškimi kolegi odhajale na delo v Vojvodino, in nekaj namigov o življenju sezonskih delavk na državnem posestvu Belje v Baranji (Kuzmič 1995; Drnovšek in Kalc 2014).

3 Slovenke v prostoru nekdanje Jugoslavije zunaj Slovenije

Ko v današnjem času govorimo o Slovenkah, izseljenih na območja nekdanje Jugoslavije zunaj Slovenije, je pomembno poudariti, da imajo poseben status, ki je pogojevan tudi zaradi dejavnika etničnega favoriziranja. Da so se Slovenke v večji meri odseljevale od doma, kaže tudi primerjava z drugimi narodi nekdanje Jugoslavije. Iz primerjave je razvidno, da so prav med Slovenci prevladovale ženske, medtem ko je bilo pri Hrvatih in Makedoncih večje število moških, ki so migrirali (Morokvašić 2010, 37).

Na nekaterih območjih nekdanje Jugoslavije imajo Slovenke zunaj Slovenije (predvsem v Dalmaciji in Črni Gori, kjer se število Slovenk med poletnimi meseci poveča) poseben status in tudi danes še lahko slišimo komentar: »Tako mlada, pa že Slovenka« (Novačić 2006). Pa to ni tako samo v sodobnem času. Zanimiv je rek »držiš se kot kranjska nevesta«, ki ga imajo v svoji vsakdanji uporabi prebivalci okrog Pazina, kar pomeni, da so se »Kranjice«, poročene v ta kraj, držale kot nekaj posebnega, kot da so boljše kot domačinke in so kot take bile tudi zaznamovane (M. S., 2020, Trviž).

To, da so bile Slovenke včasih številčneje v migracijah proti krajem nekdanje Jugoslavije zunaj Slovenije, pa potrjujejo tudi popisni podatki. Pri demografski analizi je zaznamovana spolna neenakost med pripadniki slovenske skupnosti. Ta spolna neenakost obstaja tudi danes, in to velja za skoraj vse države nekdanje Jugoslavije zunaj Slovenije. Prikaz števila Slovencev in Slovenk po zadnjem popisu na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini ter Srbiji je v tabeli 1.

Tabela 1: Prikaz števila Slovencev in Slovenk po zadnjem popisu na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini ter Srbiji

Država	Slovinci	Slovenke	Skupaj
Hrvaška (po popisu iz leta 2011)	3.346	7.171	10.517
Srbija (po popisu iz leta 2011)	1.699	2.334	4.033
Bosna in Hercegovina (po popisu iz leta 2013)	366	571	937

Vir: DZS 2011; RZS 2011; Popis stanovništva 2013.

Medtem ko je za Hrvaško, Bosno in Hercegovino ter Srbijo možno podati število Slovenk in Slovencev, pa je za Makedonijo in Črno goro možno za zdaj pridobiti samo skupne podatke in ni podatkov o spolni strukturi slovenske skupnosti (MONSTAT 2013). Podatkov za Kosovo nismo našli.

Na te številke je vplivala tudi stoletna skupna preteklost, kraji nekdanje Jugoslavije so imeli skupno usodo, skupno preteklost in skupno prihodnost. Z razpadom nekdanje Jugoslavije pa so dotedanje notranje migracije v nekdanji Jugoslaviji pravzaprav postale mednarodne in se je tudi to odražalo na položaju in lastnem videnju Slovenk, ki so živele in še živijo v državah nekdanje Jugoslavije zunaj Slovenije. To je podoben primer migrantk, ki so se v Slovenijo iz različnih krajev nekdanje Jugoslavije zunaj Slovenije priselile pred letom 1991 in po razpadu nekdanje SFRJ ter ki čutijo razliko, odvisno od časa prihoda (Cukut Krilić 2008, 74).

Na ideje o odselitvi na Hrvaško je močno vplivala tudi osamosvojitve, še posebno na spoznavanje lastnega položaja in doživljanje le-tega. Zanimivo je mnenje gospe, ki je v intervjuju večkrat poudarila, da se v današnje Hrvaško ne bi preselila, če bi se zavedala sprememb, ki so nastale po letu 1991. Poudarila je tudi, da se je preselila, ker smo bili v skupni državi [Jugoslaviji, op. a.], in da je danes »hrvaško okolje neprimerno bolj zadržano samo vase«.

4 Slovenke na Hrvaškem nekoč in danes

Skupaj s Slovenci so na Hrvaškem od nekdaj prisotne tudi Slovenke. Že omejenjena spolna neenakost pa je na Hrvaškem zabeležena vse od začetka uradnih popisov. Opaziti jo je mogoče že v popisih prebivalstva iz leta 1880. Po popisu prebivalstva iz leta 1910 je bilo zabeleženih 7.320 Slovencev in 8.366 Slovenk (Szabo 1995, 90). Na območju Banske Hrvaške je bilo od skupne slovenske populacije celo 57 % žensk in od tega je bilo na območju Zagreba celo 60 % slovenskega prebivalstva ženskega spola. Za obdobje med dvema vojnama nimamo podatkov o spolni strukturi slovenskega prebivalstva, je pa vidno, da je bilo na Hrvaškem takoj po drugi svetovni vojni od 38.374 Slovencev 57 % Slovenk. Ta trend se je nadaljeval vse do danes (Pajnič 2018, 70).

Razlogi odhoda deklet in žensk na Hrvaško so bili različni in so se skozi stoletja spreminjali. Razloge je možno evidentirati in razdeliti na ekonomske, politične in vojne ter osebne in družinske. Konec devetnajstega in na začetku dvajsetega stoletja so bili prisotni ekonomski ter zasebni in družinski razlogi, danes pa v glavnem družinski.

Znotraj teh kategorij najdemo tudi Slovenke, ki so prihajale in še vedno prihajajo na Hrvaško. Kot ekonomske migrantke Slovenke najdemo v različnih časih in v različnih krajih na Hrvaškem, in sicer tako v obmejnem območju kot v večjih industrijskih centrih oziroma večjih mestih. Predvsem je bila njihova prisotnost večja v času do druge svetovne vojne in eno desetletje po njej, ko se spreminja tudi industrijska politika v Sloveniji. Iz slovenskih krajev se je namreč prebivalstvo odseljevalo predvsem od konca devetnajstega do petdesetih let dvajsetega stoletja, ko se intenziteta odseljevanja zmanjšuje in počasi skoraj popolnoma preneha (Zupančič 2003, 72–73). Poleg nekvalificiranih in kvalificiranih delavk (sobarice, služkinje, kuharice, delavke v tovarni, čistilke itn.), ki so v večjih centrih iskale zaposlitev in denar (Szabo 1995, 90), se na Hrvaškem pojavljajo tudi visoko šolane ženske (učiteljice, igralke, operne pevke, slikarke, pisateljice). Profili teh žensk, ki so prihajale na Hrvaško, so bili različni. Pogosto pa je poleg njihove zaposlitve na njihov prihod vplivalo tudi družinsko življenje, prav tako njihov položaj v družbi. Pogosteje je tudi žena spremljala moža na njegovi poklicni poti kot pa obratno. Ženske, ki se niso vedno držale norm, ki jih je določila družba, so bile etiketirane. Eden od takih primerov je tudi Zofka Kveder, ki je velik del svojega življenja preživela v Zagrebu. Tudi ona je čutila svojo pripadnost oziroma nepripadnost in je poudarila: »Slovenke me več nočejo, Hrvatice me ne priznavajo čisto za svojo.« (Mihurko Poniž in Tucovič 2006, 161)

Tudi v sodobnem času imamo primere spremljanja moža na njegovi poklicni poti. Intervjuvanka, ki se je leta 1969 s svojim možem preselila v Zagreb, je na vprašanje, kako je reagirala njena družina, odgovorila: »/.../ bila sva poročena in so vedeli, da žena gre z možem /.../« (K. F., Zagreb, 2020).

Ženske so bile prisotne v prisilnih in vojnih migracijah v času po prvi svetovni vojni, ko so bile številne s svojimi družinami pregnane ali pa so pobegnile z območja Julijske krajine, to pa se je dogajalo tudi v drugi svetovni vojni, ko so bile deportirane v Hrvaško ali Srbijo. O njihovem življenju, razen da je bilo težko in izjemno tragično, se ve malo. To je tudi tematika, ki je pomembna za slovensko zgodovino in bi bilo treba narediti dodatne raziskave, predvsem kulturološke, o položaju in življenju pregnanih žensk in otrok.

Zdi se, da so ženske najštevilčnejše v migracijah, povezanih z osebniimi in družinskimi razlogi, a spet so v teh migracijah tudi najbolj skrite. Podatki o njih se lahko najdejo izključno v arhivskih dokumentih, kjer se omenjajo samo z imenom in priimkom ter eventualno z imenom kraja, iz katerega so se primožile v moževo družino, bolj poredko pa se najde osebna dokumentacija. Ta skupina je trajno prisotna, ne glede na ekonomske in politične spremembe (npr. ustavljanje meja). V sodobnem času pa je na to močno vplival tudi množični turizem. In medtem ko so se v preteklosti ženske omožile v bližnje kraje, kjer so živele (vasice), se danes zaradi boljše cestne infrastrukture in sodobnih načinov komunikacije lažje odločijo in odidejo v oddaljene kraje na Hrvaškem.

4.1 Slovenke na Hrvaškem – ekonomske migrantke

V procesih migracije Slovenk proti Hrvaški je lažje evidentirati in razložiti postopke ekonomskih migrantk. Morale so služiti denar in živeti ter si pogosto niso mogle izbirati službe ali kraja zaposlitve. Včasih službe niso mogle dobiti v rojstnem kraju, kot pojasnjuje intervjuvanka: »Člani družine bi bili srečnejši, če bi ostala v Sloveniji, a takrat ni bilo priložnosti za kakšno zaposlitev.« (K. J., Zagreb, 2020)

Na vprašanje, kako je njena mama sploh prišla na Hrvaško, je Slovenka druge generacije odgovorila: »Kdo ve, kako je končala v Splitu ... Mogoče je šla 's trebuchom za kruhom' iz Osijeka, kjer je bila rojena, ker je bila hči železniškega uslužbenca, ki je bil iz vasice Marija Rein (Žihpolje) premeščen v Osijek še v času avstro-ogrske monarhije. Rojena je bila leta 1911 v Osijeku in kot navadna sobarica, ki je imela štiri razrede osnovne šole, je govorila nemško, slovensko, madžarsko, italijansko in na koncu še hrvaško.« (M. R., Reka, 2020)

O njih se je v preteklem času tudi nekaj pisalo v časopisnih prispevkih tistega časa. Omenjajo jih posamezniki, ki so živeli v tistem času in ki so bili zainteresirani za to problematiko. Štajerke omenja tudi Janez Kalan, duhovnik, ki je bil posebno pazljiv, ko je šlo za problematiko žensk in otrok, ki so včasih v deželah nekdanje Jugoslavije (tedaj v času Avstro-Ogrske ali Kraljevine Jugoslavije) in so bile prepuščene same sebi. Za Varaždin omenja, da je

veliko Štajerk odhajalo na delo v bližnje hrvaške kraje (Kalan 1922, 271–272). To trdi tudi zgodovinar Škiljan in še sklepa, da jih je od priseljenih Slovenk v Varaždinu bilo malo zaposlenih. Predvsem pa so bile zaposlene v tovarnah, kot gospodinje in služabnice, kuharice oziroma povsod tam, kjer je bil zaslužek majhen (Škiljan in Vukić 2015, 183).

Dekleta in ženske, ki so odhajale na Hrvaško na delo, so pogosto bile iz ruralnih središč, brez podpore v mestu in izjemno odvisne od lastnega dela – od tega je bila odvisna tudi njihova eksistenca. Pogosto se je dogajalo, da so dekleta sprejela delo v kakšnem bolj oddaljenem hrvaškem mestu, od koder bi se ob izgubi dela izjemno težko vrnile domov, pogosto so celo delale za toliko denarja, da bi se lahko vsaj vrnile domov (Slovenec 1934, 3).

Tako je Janez Kalan med drugim napisal: »Tudi po drugih hrvaških in srbskih mestih, kjer je kaj Slovenk, naj se združijo in organizirajo! Iz Virovitice pišejo po Bogoljuba, iz Vinkovce pa poročajo, da je tam »konec krščanskega življenja«, da služkinje ne smejo v cerkev itd. V Brodu jih je nekaj, in Bog ve, kje še vse.« (Bogoljub 1922, 90–91)

Mlada dekleta in tudi ženske z več življenjskimi izkušnjami so svojo zaposlitev iskale v različnih hrvaških mestih: Osijeku, Slavonskemu Brodu, Splitu, Reki (Sušaku) in vsekakor v Zagrebu, ki ima na določen način v zgodovini ekonomskih slovenskih migracij izjemno pomembno mesto. Predvsem so bile zaposlene kot pomožna delovna sila v različnih meščanskih družinah. Pomembno je omeniti, da pogosto niso bile prijavljene, konec devetnajstega in na začetku dvajsetega stoletja, ko je bilo njihovo število na Hrvaškem največje, pa niso obstajale niti zakonske regulative, ki bi jim njihov položaj olajšale (Riman 2019b, 234–325).

Življenje teh deklet in žensk je bilo izjemno težko. Pogosto so bile tarče izkoriščanja njihovih gospodarjev, delovni čas je bil razvlečen čez cel dan. Delovni pogoji so bili težki tako za mlada dekleta kot za ostarele ženske, ki pogosto niso mogle delovati v takih pogojih, zato so odhajale nazaj v svoj rojstni kraj, drugače bi ob minimalnem varčevanju končale na cesti (Jakopović 2018, 32). Drugi velik problem so bile samohranilke, ki v času, ko so odhajale na delo, niso imele kje pustiti otroka. Prav zato so imela v času do druge svetovne vojne različna humanitarna društva izjemno veliko vlogo v družbi.³ Podporna društva za dekleta in ženske najdemo v vseh večjih krajih Hrvaške, za Slovenke pa samo v Zagrebu. Ta društva, ki so bila namenjena prav Slovenkam v Zagrebu, so poleg podpore imela za cilj tudi pomagati dekletom in ženskam pri posredovanju v iskanju dela ter pri tem, da jim začasno omogočijo tudi stanovanje.

3 Pomembno vlogo so imela ženska združenja za Slovenke, ki so delovala v Zagrebu (Marijina družba, Dekliško zavetišče Naš doma Zagreb in Dekliško društvo Ognjišče). To je že bila tema znanstvenih raziskav, tako da tu ne bo podrobno omenjeno njihovo delovanje (Riman 2014; Riman 2019b).

O problemih in množičnem odhodu na območje Kraljevine Jugoslavije zunaj Slovenije piše dopisnik Mariborskega večernika »Jutra« (1929, 2):

Namesto v Trst, Gradec, Dunaj, Aleksandrijo itd. so se obrnila naša slovenska dekleta v Zagreb, Beograd, Sarajevo, Skoplje itd. Danes so hčerke naših vasi in delavskih kolonij raztresene kot služkinje, sobarice, natakariče itd. po vsej Jugoslaviji. Reči bi mogli, da ga ni v naši državi večjega kraja, kjer bi ne bilo slovenskih deklet. Samo v Zagrebu in v Beogradu jih je na tisoče, a v ostalih mestih tudi ne dosti manj. /.../ Vsa ta dekleta so prepuščena skoraj samo sama sebi; za nje se nihče ne briga niti tam niti tu doma, in nanje mislimo samo takrat, kadar čitamo v *časopisih* zaključek tragedije te ali one, o kateri zvemo po imenu in rojstnem kraju, da je bila Slovenka.

Škiljan (2010, 150) pa sklepa, da je med dvema vojnama bilo vsaj okrog 10.000 Slovenk, ki so delale v Zagrebu in okolici. Čeprav je bilo njihovo življenje izjemno težko, so vseeno bile zelo iskane in so pogosto imele celo status meščanske družine. Tako je bilo zabeleženo: »Slovenske služkinje, ki so pri zagrebških družinah zelo v časteh /.../.« (Slovenski dom 1939, 3)

Dekleta in ženske, ki so odhajale zaradi dela iz svojih krajev rojstva, so pogosto bile relativno težko sprejete v nova okolja in so imele težke usode, o čemer pričajo tudi podatki iz časopisnih člankov (Riman 2019, 325–331). Poleg tega so bile tudi označene v krajih, iz katerih so odhajale. Čeprav je bila družina srečna, da so dobile zaposlitev in da bodo finančno pomagale tistim, ki so ostali doma, vseeno okolje, iz katerega so odhajale, nanje ni gledalo pozitivno.

Določene ženske so se znale vrniti v rojstni kraj, včasih ker so bile stare in niso več mogle najti zaposlitve, včasih pa so šle delat v mesto, da bi si lahko kupile doto in bi se potem poročile v domačem kraju. Danes, ko se ženske tega spominjajo, pogosto izražajo žalost, da so se vrnila. Nekaterim je bilo življenje po vrnitvi velikokrat precej težje kot v večjem mestu (Riman 2010, 178).

Poleg njih so na Hrvaškem delovale tudi ženske, ki so bile izobražene ali pa so imele kariero – te posameznice so bile večkrat omenjene tudi v literaturi in časopisju. Gre za intelektualke, število katerih se je po drugi svetovni vojni povečalo. Njihovo število je relativno veliko in se omenjajo tudi v sodobni literaturi.⁴

Situacija se je po drugi svetovni vojni, kar zadeva odseljevanje na Hrvaško, začela počasi spreminjati. V času takoj po drugi svetovni vojni so še vedno prisotne ekonomske migracije. Tako je pripovedovala gospa iz Pivke:

4 Primerjaj: Kržišnik - Bukić 2006; Riman 2008; Hećimović et al. 2011; Riman 2013; Riman 2016.

Na Reko sem prišla leta 1946, septembra meseca. Bila sem stara 24 let. Prišla sem tako, brez mame sem ostala mlada. Nas je bilo pet, dva brata in tri sestre. Ko se je vojna končala, smo se vsi zbrali doma. Brat je prišel iz Nemčije, kjer je bil aretiran, sestre sem šla jaz iskat na Dolenjsko, ostali smo bili doma. Ni bilo dela, ni bilo denarja, na vasi ni bilo nič. Sestra je šla delat, brat je šel – meni se zdi na železnico. Treba obleč, treba obut, doma nisem mogla nikakršno delo dobiti, a v Reki sem imela teto. Jaz sem lepo napisala eno karto teti. Sem rekla, teta jaz bi tako rada šla kam delat, če je kakšna možnost za dobiti delo. Po vojni je dosti Rečanov, Italijanov šlo proč. Gradilo se je, Reka je bila vsa razorana. Takoj sem dobila odgovor in pravi, Micka, kar pridi, sem že poskrbela. (Prezveto Riman 2010, 178)

To ni edini takšen primer. Gospa, ki je prišla leta 1957 v Zagreb prav zaradi nezmožnosti, da bi si zagotovila lastno eksistenco v Sloveniji, pripoveduje:

V tej šoli sem končala osemletko. Na tem področju ni bilo srednjih šol, daljnje šolanje je bilo finančno nemogoče in sem po osemletki, 1955, ostala nekaj časa doma. Leta 1957 sem nato odšla k teti v Zagreb, kjer sem varovala njenega otroka. Tako sem bila pri njej leto in pol. Zatem me je sorodnik zaposlil v državni službi kot uslužbenko – manj zahtevno administracijo, ker sem do takrat že dobro obvladala hrvaščino. (K. J., Zagreb, 2020)

Na vprašanje pa, kako se je počutila, ko je sprejela odločitev, da pride živeti na Hrvaško, je odgovorila: »Odločitev sem sprejela z veseljem, v upanju, da bom tako našla svoje mesto pod soncem.« (K. J., Zagreb, 2020)

4.2 Slovenke na Hrvaškem – migrantke zaradi družinskih in osebnih usod

Ženske, ki so na območje današnje Hrvaške prišle zaradi osebnih in družinskih razlogov, pa najdemo tako v obmejnih krajih kot v večjih industrijskih in mestnih centrih, včasih, ampak res redko, pa tudi v majhnih vasicah, ki so daleč stran od slovenskih krajev.

Čeprav so se vse ženske preselile iz podobnih razlogov (omožitev ali drugih družinskih usod), pa niso bila vsa okolja, v katera so se preselile, kulturno podobna tistim, iz katerih so se izselile. Bila je velika razlika, če so prišle iz ene vasice v sosednjo vasico ali če so odšle v oddaljene kraje z drugačno klimo in drugačnimi navadami ter tudi popolnoma drugačnim jezikom.

V obmejnih prostorih na celotnem obmejnem območju slovensko-hrvaške meje obstajajo številne družinske vezi, ki so priča temu, da sta bila na primer skupno plavanje na reki Kolpi ali Sotli, ki sta danes meja, in obiskovanje skupnih sejmov priložnost, da se mladi spoznajo in odločijo za ustanovitev družine (Riman 2013; Riman 2014; Riman in Škiljan 2018; Škiljan in Riman 2019; Škiljan in Riman 2020). V teh primerih gre za mikrolokacije, ki imajo še vedno, ne glede na obstoj tridesetletne meje, podoben jezik, kulturo in navade – ženske, ki so se priselile v to obmejno območje, so verjetno lažje sprejele navade kraja, v katerega so prišle, kot je to bilo v primeru žensk, ki so se odselile na Reko (ali Sušak), v Split, Zagreb ali kraje, ki niso takoj mejili z njihovim rojstnim krajem.

Ženske, ki so se prej znale omožiti v kraje, ki so bili oddaljeni od njihovega rojstnega kraja, pa so pogosto imele domotožje ali so bile zaradi različnega kulturnega načina življenja izjemno nesrečne. Iz dosedanjega raziskovanja je znano pričevanje o »noni Slovenki«, gospe iz Brezovice v Ljubljani, ki se je omožila v družino na Murteru takoj po prvi svetovni vojni. V Dalmacijo je prišla z vojakom, ki je iz vojne šel domov. Družinski spomin je v tem primeru izjemno močen in se vsi spominjajo gospe, ki je pravzaprav bila izjemno nesrečna. Ni prenašala dalmatinske vročine, ni se mogla navaditi na tradicionalno kuhinjo (riba, olivno olje) in ni bila najbolje sprejeta s strani domačink. Pričakovanja, ki jih je družina njenega moža imela do nje, so bila očitno velika oziroma drugačna, kot je to bilo v Sloveniji, v tistem času pa tudi ni bilo možno, da bi se mladoporočenca odselila od družine in živela svoje življenje, kot je to možno narediti v sodobnejšem času (D. M., Murter, 2008). Prav zaradi ene tragične usode je »nona Slovenka« še vedno trajno prisotna v vsakdanjiku širše murterske družine. S podobno težavo se je druga gospa srečala sedemdeset let kasneje, ko se je leta 1983 poročila. O svojem zakonu in odnosu družine do nje je povedala: »Poročila sem se s Hrvatom, Dalmatincem, kjer tradicija še danes v vseh pogledih igra zelo veliko vlogo! Ker sem zelo drugačna od povprečnih žena na Hrvaškem in najmanj tradicionalna, sem od samega začetka 'črna ovca' v moževi družini. Umaknila sva se od družine in kar dobro funkcionirava že 37 let.« (M. T., Zagreb, 2020)

O tem, da ni samo različna kultura bila tista, ki je vplivala na občutek domotožja, govori tudi M. S. Njena nona je leta 1880 prišla v Trviž iz vasice zraven Novega mesta in je v svojem pripovedovanju večkrat svarila svoje otroke in vnuke, naj se ne poročijo daleč od rojstnega kraja, ker da je težko vzdrževati stike in da dejansko nima več nobenega svojega (M. S., Trviž 2020). Z današnjega zornega kota oddaljenost od mesta, kamor se je ženska omožila in je oddaljeno od njenega rojstnega kraja dve ali tri ure z avtom, ni tako velika, a ko gledamo na to v luči preteklosti, so bile konec devetnajstega in na začetku dvajsetega stoletja te povezave izjemno slabe in je bilo težko obdržati stik z družino in starši. Gospa je pripovedovala tudi o tem, kako je njena

nona mogoče enkrat letno odhajala na obisk v Kranjsko,⁵ in sicer z vlakom do Pazina, pa do Divače, nato naprej v Ljubljano in potem za Novo mesto (M. S., Trviž, 2020).

Za rekonstrukcijo življenja deklet in žensk, ki so se priselile v Hrvaško konec devetnajstega ali na začetku dvajsetega stoletja, pa primanjkuje virov podatkov. Podatki o njih se lahko najdejo v družinskih in matičnih knjigah ali v dokumentih v arhivih. Lahko se pridobijo imena in priimki, prav tako kraj, iz katerega se je ženska odselila. Ampak sestaviti celotno sliko migracijskega procesa in odgovoriti na določena vprašanja glede njenega življenja ter tudi vključevanja v družbo je izjemno težko, prav tako videti njeno uspešno (ali neuspešno) vključenost v družbo, nekatere frustracije ali strahove ter tudi pozitivne elemente življenja teh žensk. Na določen način se informacije lahko pridobijo od druge in tretje generacije njihovih družin, pod pogojem, da je ženska svoje osebne in intimne izkušnje podelila s svojimi potomci, kot je to v primeru vnukinje iz Trviža. A to je izjemno redko, zato je toliko težje oceniti njihovo vlogo v vsakdanjem življenju na Hrvaškem ter tudi vzdrževanje stikov med svojo družino in družino, v katero so se omožile.

Za določene kraje se lahko evidentira večja prisotnost žensk, ki so prišle v te kraje običajno zaradi poroke, obstajajo pa tudi verižne migracije (Škiljan in Vukić 2015, 183), kar pomeni, da so ženske pogosto v svojo družino povabile tudi sestre ali brate, ki so se potem v kraju prihoda tudi poročili. Podobna situacija je v različnih krajih na Hrvaškem. Iz družine Mihelčič iz Metlike, kjer je družina imela devet otok, sta se na Sušak k svojemu bratu priselili tudi dve sestri. Najstarejši otrok iz družine s končano šolo za krojača je odšel »s trebuhom za kruhom«, in ko je našel podnajemniško stanovanje in začel delat, sta se k njemu priselili tudi dve najstarejši sestri v družini. Ko je odhajal iz Metlike, ga je mati prosila: »Vzami s seboj tudi dve sestri, saj ne vem, kaj bom z njima tu v Metliki.« Bili sta izučeni šivilji. Živelii so v najemu in obe sestri sta se poročili na Reko. Tudi on je našel Slovenko na Sušaku in sta se poročila (M. R., Reka, 2020).

Obstoječi podatki iz družinskih knjig za območje Istre, Gorskega kotarja in Kvarnerja pa kažejo, da so se v obmejnem območju v večjem številu priseljevale ženske in da je kot razlog priseljevanja zabeležena prav poroka (Riman 2010). Čeprav je meja to situacijo leta 1991 spremenila, še vedno na Hrvaško prihajajo ženske zaradi ljubezni.

Ker je do intimnih razlogov ter tudi občutkov vključenosti in ne vključenosti v družbo izjemno težko priti, se intervjuji, izvedeni z ženskami, ki tu živijo več let in desetletij, zdijo še toliko pomembnejši. Intervjuvanke, ki so

---

5 Izjemno pomembno se zdi poudariti, da je gospa cel čas omenjala Kranjsko in odhode tja. Na vprašanje, zakaj ne govori o Sloveniji, je rekla, da si je to izmislila sodobna politika in tisti »gore iz Hrvatske«.

sodelovale v raziskavah, so prišle v Hrvaško še v času nekdanje Jugoslavije. Kot razloge za njihov prihod je treba omeniti predvsem ljubezen oziroma ustanavljanje družine, čeprav so tudi drugi razlogi, povezani predvsem z družinsko situacijo – prišli so zaradi: poklica očetov – vojaki (2 osebi), zdravstvenih težav s sinom (1 oseba), druge generacije Slovenk na Hrvaškem (2 osebi), preselitve po upokojitvi (2 osebi) ter spremljanja soproga zaradi dela v Zagreb.⁶ Priseljevale so se od leta 1969, zadnja se je preselila leta 2015. Za vse se lahko navede, da so bili njihovi razlogi zasebni in so močno vplivali na življenje intervjuvank.

Glede na strukturo intervjuvank je treba poudariti, da je bila najstarejša gospa rojena leta 1940 in najmlajša leta 1978. Vse intervjuvanke imajo končano vsaj srednjo šolo, imele so svoj poklic, na Hrvaškem so bile zaposlene in so ekonomsko neodvisne od partnerja oziroma soproga. Nekatere imajo tudi doktorate in so v času svojega rednega dela opravljale visoke funkcije v hrvaških (izobraževalnih) institucijah. Prihajale so iz različnih krajev Slovenije, tako iz večjih mest (Maribor in Ljubljana) tako iz manjših vasic in ruralnih središč. Zanimivo je, da so nekatere intervjuvanke več časa živele na dveh naslovih in da so se šele po nekem času odločile za dokončno priselitev na Hrvaško. Nekatere pa so s svojimi partnerji živele na več koncih Hrvaške.

Nasploh je pri analizi procesa same preselitve vidno, da je na določene posameznice, ki so ta korak naredile v času Jugoslavije, vplivalo dejstvo, da niso zapuščale svoje države, temveč so se preselile znotraj iste države. Pri tveganju glede morebitne preselitve je verjetno prav to vplivalo na lažjo odločitev. »Prišla sem leta 1972, bila je ena država.« (N. Č., Zagreb, 2020)

Intervjuvanka iz Zagreba pa pravi: »Starši, pa tudi prijatelji, so mojo odločitev sprejeli povsem normalno. Nihče me ni odvrčal od moje odločitve, niti ni poskušal vplivati nanjo. Takrat smo živeli v isti državi. Vzgajana sem bila tako, da ljudi ločim po njihovih lastnostih, ne pa po narodnosti, zato takrat nisem videla nobenih težav!« (M. T., Zagreb, 2020).

Podobno je odgovorila tudi M. M. z Reke (2020): »Na Reko sem se poročila in pozneje priselila (1981). Enostavno, to je bila takrat ena država, nobenih težav. Nič posebnega, našli smo pač stanovanje prej kot v Ljubljani in preselila sem se.«

Nekatere so se preselile, ko se je na določen način končal en delček njihovega življenja – na primer, ko so diplomirale in se odločile za naslednji korak, poroko in družinsko življenje (R. Š., Zadar, 2016), rojstvo otroka (D. J., Zadar, 2016) ali upokojitev (M. K., Pag, 2016; M. R., Vir, 2016). Nekatere pa so se enostavno odločile za naslednji korak in so prekinile dotedanje vezi, ki so jih držale nazaj: »Spakirala sem stvari, dala odpoved v službi in odšla. Takrat

6 Samo ena je v povezavi s svojim prihodom navedla ekonomske razloge, njeno življenje pa je predstavljeno v prvem delu prispevka.

sem živila v Ljubljani (ostala sem tam po študiju).« (T. F., Zagreb, 2020) En del intervjuvank je na Hrvaškem ostal in prišel zaradi staršev, ki so prihajali iz različnih razlogov, predvsem pa ekonomskih.

Slovenska zgodovina na Hrvaškem je polna tudi takih primerov: »Došli su [starši, op. a.] 1948. godine u Rijeku. Oni su se te godine odselili i ideja je bila da odu u Trst, ali se je granica zatvorila i onda je moj nono iz Obrova, koji je imao konje i radio je u Rijeci, nagovorio mog oca da dođe raditi s njima. Moja mama je u jesen došla sa sestrom.« (Riman 2010, 179)

Kot potrdilo je tudi spomin gospe, ki je na Reko prišla leta 1947. Spominja se: »Mož je bil eno leto prej tu [1946, op. a.]. Nismo planirali iti v Reko. Dobili smo stanovanje /.../ Tedaj ni bilo težko dobiti stanovanje, ljudje so optirali.« (Riman 2010, 179)

V tem priseljevanju pa je bil zanimiv način preselitve, ki je nekaterim ostal v spominu kot lep, drugim pa kot manj lep. Intervjuvanka, ki se je na Hrvaško preselila zaradi očetovega dela, se spominja:

Selitev je bila naporna, ker smo potovali s Kosova. Tam sam začela šolo, se učila cirilice in srbskega jezika. Vsi smo bili srečni, da prihajamo v Zagreb. Živeli smo v malem mestu, v slabem stanovanju, drugi kulturi. Mamini so bili srečni, da smo prišli bližje Sloveniji, pa smo večkrat lahko šli na obisk ali sprejeli člane družine iz Slovenije (C. P. U., Zagreb, 2020)

Nekatere pa so se, ko so sprejele končno odločitev, počutile, kot da jih je Republika Slovenija izdala. Tako je ena intervjuvanka, ki se je na Hrvaško preselila po dolгих letih življenja na dveh naslovih, odgovorila: »[Preselitve, op. a.] nisem občutila, ker sem dolgo živila na dveh koncih, v bistvu živim še sedaj. Ko smo se 2017 odločili dokončno preseliti na Hrvaško, sem se počutila, da me je Slovenija izdala. Zato ker je razlog naše preselitve bilo sinovo zdravstveno stanje in v Sloveniji nisem dobila primerne pomoči – žal!« (D. Č., Reka, 2020)

Druge intervjuvanke pa so ga označile kot enostavnega, kot nekaj, kar je bilo treba po tem, ko so se odločile, samo še izpeljati. »Zelo enostavno in naravno je bilo, nobenih strahov. Nimam posebnih spominov na to.« (T. F., Zagreb, 2020) Ali pa: »Proces preselitve: enostaven. Šla sem zgodaj zjutraj sama na vlak in 4 ure vožnje v Zagreb.« (K. J., Zagreb, 2020)

Intervjuvanke, ki so svojega bodočega soproga spoznale v Sloveniji, so se za ta korak odločile, ko se je njihov soprog odločil za vrnitev na Hrvaško zaradi dela ali na primer zaradi končnega šolanja ali upokojitve. Bilo je tudi nekaj primerov, da so se spoznali v Sloveniji, ker je mož prišel na dopust ali na kakšno družabno srečanje (silvestrovanje). Ženska iz Ljubljane je na ta način spoznala svojega sedanjega soproga. Dopisovala sta si, se obiskovala, in ko je rodila prvega otroka, ki ga je rodila v Ljubljani, se je začasno preselila

na Hrvaško. Ko se ji je porodniška končala, se je vrnila v Ljubljano in šla nazaj v službo. Mož jo je ob vikendih obiskoval. Po drugem porodu pa se je dokončno preselila na Hrvaško (S. K. Z., Reka, 2020). Spominja se: »Do konca prve nosečnosti sem delala po 8–10 ur dnevno. Pa z velikim trebuhom ob petkih hodila na vlak na Reko. Pa so mi drugi na vlaku dvigovali kovček gor, ker ga jaz nisem smela. /.../ Je sigurno težje, kot sem si mislila. In zaposlitev je težko najti, pa ljudje imajo predsodke, ker si Slovenec.« (S. K. Z., Reka, 2020)

Ženske, ki so svojega partnerja ali soproga spoznale na način, da so one prišle na Hrvaško iz nekih razlogov, predvsem je to šlo za obisk prijateljice ali dopust, pa imajo podoben modus operandi prihoda in preselitve. Tako R. R. s Paga (2016) pripoveduje, da je prišla za praznike k prijateljici in je spoznala tedanjega soproga. Zaljubila se je. Po tem poletju ga je obiskala še dva- ali trikrat in ostala. Preden sta se poročila, je nekaj let živela v majhnem mestu na Pagu, da bi bila o tem koraku prepričana. Na podoben način je prišla tudi E. Z. (Pag, 2016), ki pripoveduje:

Prišla sem na dopust in me je ženska, ki je oddajala apartmaje, opozorila, da njen sosed, moški, vdovec, išče ženo. Jaz sem bila ločena. Dopisovala sva si, prišla sem naslednje poletje spoznat njegova starša, ki sta me zelo lepo sprejela, in sem ostala. Po enem tednu, ko sem videla, da bo šlo, sva se poročila na občini. Ko je umrl moj prvi mož, sva se poročila tudi cerkveno, in to v mojem slovenskem kraju, kjer sem rojena.

Je pa tudi nekaj primerov, da so se posameznice po nekaj letih zakona ločile, a so se vseeno odločile nadaljevati svoje življenje na Hrvaškem. »Po ločitvi so moji pričakovali, da se bom vrnila v Slovenijo, pa sem ostala v Zagrebu. Imela sem dve majhni hčerki in sem si življenje ustvarila na Hrvaškem.« (K. F., Zagreb 2020)

Ženske, ki so starejše in je družina imela nanje večji vpliv, pa so se odločile za poroko v Sloveniji in se nato preselile na Hrvaško (K. B., Zadar, 2016). Na odločitev, da se preselijo na Hrvaško, sta v veliki meri vplivala družina in njen odnos do kraja, kjer naj bi ženska živela. Nobena intervjuvanka ni omenila, da je družina v njenih željah ni podpirala. Na vprašanje, kako so člani družine in prijatelji sprejeli to odločitev, so odgovarjale, da so jih podpirali, ker so razumeli situacijo.

E. Z. (Pag, 2016) pa je poudarila, da so jo pri njenem namenu, da se preseli na otok Pag, še najbolj podpirali otroci, ki so ostali v Sloveniji. Imela je relativno težko življenje v Sloveniji, njen prihod na Pag in drugi zakon pa sta ji življenje izboljšala.

Tudi D. C. je v Sloveniji imela prvega soproga in iz tega zakona ima tudi otroka. Ni bila zadovoljna z življenjem v Sloveniji. Odločitev, da odide na Pag,

ter podpora njene družine in tudi njenega otroka sta zelo vplivali na njeno življenje. Svojega sedanjega soproga je spoznala, ko je s prijateljico po ločitvi odšla na Pag na dopust. Po nekaj meseci dopisovanja ga je ponovno obiskala na Pagu in se odločila za preselitev. Na Pagu se je ponovno omožila in prav to ocenjuje kot novo priložnost v življenju. Od vsega začetka je bila dobro sprejeta v moževo družino, vključno z otrokom iz prvega zakona (D. C., Pag, 2016).

Vse intervjuvanke negujejo stike z družino in prijatelji. Medtem ko nekatere menijo, da so stiki sčasoma pogostejši (T. F., Zagreb, 2020) in vse več uporabljajo moderne tehnološke rešitve (Skype, Viber itd.), druge žal zaradi različnih objektivnih razlogov teh stikov in pogostega obiskovanja Slovenije ne morejo vzdrževati. Kot razloge pogosto omenjajo: da so jim umrli starši, da imajo spomin predvsem na grobove staršev, da je za redke odhode kriva finančna situacija (majhne pokojnine, ki ne zadoščajo, da bi več potovali, in draga cestnina) in tudi oddaljenost (iz Zadra).

Odnos in pričakovanja, ko so se preselile na Hrvaško, so bili različni. Medtem ko nekatere intervjuvanke niso čutile nobene razlike oziroma se jim je zdelo, da je način življenja zelo podoben, so se druge soočale z drugačnimi kulturnimi navadami in vzorci obnašanja. Na vprašanje, ali menijo, da je velika razlika med načinom življenja v Sloveniji in na Hrvaškem, pa je ena intervjuvanka odgovorila takole: »Ne, ni velikih razlik. Nekatere pa so. Hrvati manj časa preživljajo v naravi, odnos do narave in zdravega načina življenja je drugačen. Hrvati dostikrat uporabljajo princip 'lako ćemo', tega v Sloveniji ni.« (T. F., Zagreb, 2020)

Nekaterim je tudi bežno poznavanje kraja, v katerega so se selile, pomagalo, da so se rešile vsaj malo stresa. To, da je intervjuvanka že bila seznanjena z Zadrom, kamor se je preselila z možem, ki ga je spoznala v tujini, kamor so hodili na dopust z družino, ko je bila otrok, je vplivalo tudi na njen občutek manjšega stresa. Je pa omenila: »Razlika vsekakor obstaja, tako socialna tako kulturološka. Največja težava na samem začetku je bil jezik, na samo življenje pa se ni bilo težko navaditi, ker so me ljudje lepo sprejeli.« Svoje osebno rast je povezala prav z življenjem v Dalmaciji: »Mislim, da me je življenje v Dalmaciji spremenilo, postala sem bolj čustvena in odprta oseba, na življenje gledam bolj realno kot prej, ker je tukaj nekoliko težje.« (A. M., Zadar, 2016)

Podobno mnenje ima tudi K. B. (Zadar, 2016), ki je omenila, da razlike niso bile velike ter da je spremembe in navade sprejela. Je pa življenje na Hrvaškem vplivalo na njeno komunikacijo: »Tu so ljudje zelo odprtega srca in iskreni, več pozornosti dajo na humor, sproščenost, manj pa na pravila uradne vljudnosti (kot je slovenska karakteristika). To mi odgovarja.« Nadaljuje tudi: »Vsekakor bi poudarila, da je za Zadar (kot mesto, kjer živim) značilna ta raznovrstnost prebivalcev. Zaradi vsemogočih dogodkov iz preteklosti ima Zadar zelo malo avtentičnih meščanov. Tudi zaradi turizma, zaposlenih v

pomorstvu, v vojski (preteklih 50 let) je zadrsko okolje zelo odprto za druge nacionalnosti in niso nikoli smatrani kot tujci.«

Nekatere so drugačno vzdušje in odprtost ocenile kot nekaj pozitivnega in posebnega ter so poudarile, da je tudi to vplivalo nanje, da postanejo takšne osebe, kot so danes: »Ni veliko razlik. Meni osebno je hrvaška mentaliteta ugajala zaradi neposrednosti, enostavnosti in duhovitosti, ker sem sama po značaju takšna.« Prav ta neposrednost je vplivala tudi na njeno sproščenost v kontaktih, »/.../ kot je to navada [nesproščenost, op. a.] v Sloveniji.« (K. J., Zagreb, 2020)

Nekaterim pa je sproščen način življenja težko odgovarjal in so se pravzaprav zaradi nerazumevanja z domačini tudi počutile in se počutijo, da niso sprejete v okolje. »Ne razumemo se z domačini, nismo imeli časa za pitje kave in so nam domačini take reči zamerili. Se pa počutim drugače kot Pažanke, delam dela, ki jih druge ne delajo in me gledajo drugače. Ni mi problem mešati cementa ali delati druga dela okrog hiše, česar one ne počnejo.« (M. K., Pag, 2016)

Druge intervjuvanke so bile bolj ostre in so čutile večje razlike. Treba je celo dodati, da so doživele kulturološki šok, in čeprav so se pripravljale na odhod in na življenje v drugačni kulturi, so vseeno bile presenečene. Gospa, izjemno odprta in tolerantna, je na vprašanje odgovorila:

Preden sem začela za stalno živeti na Hrvaškem, nisem videla, niti vedela za razlike med življenjem na Hrvaškem in v Sloveniji. No, težave so se pokazale šele kasneje, ko sem na Hrvaškem začela živeti in delati! Kaj kmalu sem doživela velik kulturološki šok, ker smo mi v Sloveniji že v času Jugoslavije živeli veliko bolj napredno, že takrat smo imeli večje delovne navade in sodobnejši pristop k delu, ženske v Sloveniji smo že v mojih časih bile vzgajane kot samostojne in emancipirane osebe, že od malih nog smo bili osveščeni, da se narava ne onesnažuje, da se odpadki razvrščajo (steklo, papir itd.) /.../ vse, kar na Hrvaškem še danes ni tako!« (M. T., Zagreb, 2020).

Podobno razmišlja gospa M. M. (Reka, 2020):

Rekla bi, da med Ljubljano in Reko takrat ni bilo neke opazne razlike v načinu življenja, obe okolji sta bili urbani, z zanimivim kulturnim življenjem, odprtim za nove pobude in povezanim s svetom. Predvsem pa Reka ni Hrvaška. Ta prostor ima veliko več skupnega s slovenskim Primorjem in Bistriškim, kot denimo z Zagrebom. Danes je drugače, po osamosvojitvi obeh držav se mi ob prihodih v Slovenijo zdi, da se nekako zapira (seveda je hrvaško okolje neprimerno bolj zadržano samo vase), vendar težko ocenjujem, ker zlasti zadnjih deset let, po materini smrti, redko prihajam

na obiske. Nasploh – in to so moje osebne izkušnje – pa je vedno bila in je še razlika, kar zadeva denimo urejanje osebnih in drugih dokumentov, v Sloveniji gre vse hitreje, na prijaznejši način in brez drobnih in manj drobnih podkupovanj/daril, kar se je na Hrvaškem skoraj povsod pričakovalo in se še.

Dojemanje in doživljanje Hrvaške ter tudi sprejetost posameznice s strani družine partnerja/soproga so izjemno pomembni, ko gre za vključevanje in sprejemanje tudi svoje identitete in dobrega počutja ter ohranjanje identitete, kamor spada tudi občutek pripadnosti Sloveniji. Intervjuvanke so bile zelo dobro sprejete in so na Hrvaškem prevzele vlogo, ki so jim jo namenili. V glavnem so te odnose označile kot odlične, spoštljive in tolerantne. Edino ena intervjuvanka je omenila: »Mama [se je, op. a.] poročila na Hrvaškem in odnos moževe družine je bil relativno v redu, sosedov iz vasi pa ne. Jaz sem po mami Slovenka in lahko rečem, da moževi družini to ni bilo čisto prav, ko sva se poročila.« (C. P. U, Zagreb, 2020)

Priseljene intervjuvanke so se hitro intergrirale v družbo, našle so zaposlitev, se vključile v družinsko življenje. Zaposlitev je na določen način izjemno pomembna, da se lahko ženske lažje vključijo v družbo in se naučijo samega jezika ter norm, ki jih družba ceni. Na določen način so imele tudi olajšave, zato ker so se priselile v času nekdanje Jugoslavije v isto državo, ki je vsaj v določeni meri imela enake družbene norme, oziroma tudi skupna zgodovina Hrvaške in Slovenije je vplivala na to, da razlike niso tako velike. Nekatere so bile izjemno podjetne, tako da so pripovedovale: »Delati sem začela takoj, ko sem prišla.« (R. R., Pag, 2020) Podobno je povedala tudi J. B.: »Mene so vsi sprejeli tu, njegova družina /.../. Na Reki sem bila doma, do vojne sem delala na Pagu v enem butiku, potem sem si svojo trgovino odprla.« (J. B., Pag, 2020)

Na določen način je to tudi dejavnik etničnega favoriziranja, saj so poudarjale, da je prebivalstvo imelo dokaj dobro mnenje o Slovenkah. To je prav tako povezano z njihovim občutkom vključevanja v družbo. Tako je ena gospa povedala: »Nisem imela občutka, da sem tujka. Edino, kar je bilo večkrat poudarjeno, je to, da imam slovenski naglas, kar mi pa ni bilo kot očitek. Nasprotno. Tisti čas so bile Slovenke cenjene v Zagrebu.« (K. J., Zagreb, 2020)

Več intervjuvank je poudarilo, da je obstajala simpatija do Slovenk: »V službi na fakulteti, kjer sem delala, so me obravnavali kar dobro. So pogosto govorili: 'Ona pridna Slovenka.'« (M. R., Reka, 2020) To je potrdila tudi K. B. (Zadar, 2016), ki je celo rekla, da je kot »Slovenka bila deležna določene simpatije«.

Čeprav se zdi, da so bile sprejete v okolje, se jih veliko občutka, da so tujke bile in ostale, ni uspelo znebiti oziroma imajo še vedno tak občutek. Na vprašanje, ali so kdaj imele občutek, da so tujke, so odgovorile: »Občutek, da

sem tujka, imam kljub vsemu vseskozi, ne glede na to, da sem se kar dobro in uspešno integrirala v hrvaško družbo.« (M. T., Zagreb, 2020)

Druga intervjuvanka je občutek, da še ni popolnoma sprejeta v hrvaško okolje, opisala takole: »Kot Slovenka sem imela določeno prednost (marljivi, urejeni itd.) v poslovnem svetu, ampak se je tudi zgodilo, da sem zaradi tega mogoče ostala brez kakšnega projekta ('bo to raje kdo domač'). /.../ Na nek način štartas iz nule. Ne glede na družbeno in socialno mrežo, ki si jo imel v Sloveniji, si popolni tujec.« (T. F., Zagreb, 2020)

Pa tudi povezovanje z drugimi ženskami v okolju, kjer živijo, je drugačno, kot če bi tam odraščale. Pogosto so intervjuvanke omenjale, da se dobro razumejo z vsemi, ampak da je ta zveza z drugimi tujkami na določen način močnejša. Imajo občutek, da se med sabo boljše razumejo. V manjših mestih pa je ta odnos do priseljenk še dodatno težek, ker so v vasicah »vsi povezani, vsi so žlahta in niso vedno dobronamerni« (E. Z., Pag, 2020).

5 Zaključek

Zgodovina Slovenk na Hrvaškem je čudovita in zelo pisana, razgibana ter različna. Slovenke najdemo v različnih časih in različnih krajih na Hrvaškem, s svojim delom in vključenostjo v družbo so pustile svoj pečat, in to je trenutno treba evidentirati.

Migracije Slovenk proti nekdanji Jugoslaviji in Hrvaški so drugačne od migracij, ki so evidentirane za druge države. Ne moremo govoriti samo o ekonomskih migracijah, kot tudi ne samo o migracijah, pogojenih z zasebnimi in družinskimi razlogi. Prav zaradi tako različnih razlogov, bližine Slovenije in tudi dejstva, da sta si dve državi delili in si še vedno delita podobne politične, ekonomske in družabne procese, ki se odvijajo čez mejo, je treba to raziskovanje nadaljevati. Slovenke na Hrvaškem so bile vzdrževani člani, so pa bile tudi ekonomske migrantke, ki so pomagale svojim družinam, ki so jih pustile v Sloveniji. Številne, predvsem v starejših obdobjih, so imele težko življenje, a vidno je, da sta se status in položaj Slovenk sčasoma spremenila ter da danes, ko analiziramo problematiko obstoja Slovenk na Hrvaškem, lahko govorimo o ženskah, ki so ekonomsko neodvisne, šolane, prepričane v svoje postopanje in dobro integrirane v hrvaško družbo.

Ker je tu omenjena tematika izjemno široka in se lahko položaj Slovenk na Hrvaškem analizira še z drugih zornih kotov, je tudi naša naloga, da se raziskovanje te tematike nadaljuje in da mogoče enkrat dejansko dobimo popoln odgovor na vprašanje, kdo so te Slovenke na Hrvaškem.

Literatura in viri

- Antić Gaber, M. (ur.), 2011. *Na poti do lastne sobe*. i2, Ljubljana.
- Bogoljub*, 1922. Po domovini. 4. 4, 90–91.
- Cukut Krilić, S., 2008. Izkušnje migrantk v Sloveniji pred in po njeni osamosvojitvi. *Dve domovini: razprave o izseljenstvu* 28, 73–92.
- Cukut Krilić, S., 2009. *Spol in migracija. Izkušnje žensk kot akterk migracij*. Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Drnovšek, M. in Kalc, A., 2014. Poklicne migracije Slovencev v jugoslovanskem prostoru med svetovnjima vojnama. V J. Serafin Žitnik (ur.) *Priseljevanje in društveno delovanje Slovencev v drugih delih jugoslovanskega prostora: zgodovinski oris in sedanjost*. Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana.
- DZS 2011. Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama, popis 2011. https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/h01_01_04_RH.html (dostop 1. 8. 2020).
- Hećimović, B., Barbieri, M. in Neubauer, H., 2011. *Slovenski umjetnici na hrvatskim pozornicama = Slovenski umetniki na hrvaških odrih*. Slovenski dom: Vijeće slovenske nacionalne manjine grada Zagreba = Svet slovenske nacionalne manjšine mesta Zagreba, Zagreb.
- Ivnik, T., 2016. Migracije žensk: Srbija. *Časopis za kritiko znanosti* 264 (44), 308–326.
- Jakopović, D., 2018. *Kućna služinčad u gradu Zagrebu dvadesetih godina 20. stoljeća*: diplomsko delo. Filozofski fakultet, Zagreb.
- Kalan, J., 1922. Slovenci med Hrvati in katoličani v Belgradu. *Bogoljub* 12, 271–274.
- Kožar Rosulnik, K., 2013. Ženske in migracije. *Andragoška spoznanja* 21 (3), 23–37.
- Kožar Rosulnik, K., Milharčić Hladnik, M. in Ličen, N., 2016. Women's Narratives on Learning through Migration. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 76, 29–47.
- Kržišnik - Bukić, V., 2006. O Slovencih in slovenstvu na Hrvaškem od nekdaj do danes. V K. Munda Hirnök in M. Ravnik (ur.) *Slovenci na Hrvaškem: dediščina in sedanjost*, [zbornik referatov s posveta »Etnološka dediščina in kulturna podoba Slovencev na Hrvaškem«], Slovensko etnološko društvo, Zagreb, 15–87.
- Kuzmič, M., 1995. Izseljevanje iz Prekmurja med prvo in drugo svetovno vojno v luči sodelavcev »Mladega Prekmurca«. *Zbornik soboškega muzeja* 4 (4), 103–110.
- Lukšič - Hacin, M. in Mlekuž, J. (ur.), 2009. *Go girls!: When Slovenian Women Left Home*. Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Mariborski večernik Jutra, 1929. Žalostna usoda slovenskih deklet. 24. 4. 1929, 2.
- Meho, L. I., 2006. E-mail Interviewing in Qualitative Research: A Methodological Discussion. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 27 (10), 1284–1295.
- Mihurko Poniž, K. in Tucovič Sturman, V., 2006. Slovenke me več nočejo, Hrvatice me ne priznavajo čisto za svojo: Zofka Kveder v hrvaškem kulturnem življenju. V K. Munda Hirnök in M. Ravnik (ur.) *Slovenci na Hrvaškem: dediščina in sedanjost*, zbornik referatov s posveta »Etnološka dediščina in kulturna podoba Slovencev na Hrvaškem«, Slovensko etnološko društvo, Zagreb, 161–171.

- Milharčič Hladnik, M., 2009. Moje misli so bile pri vas doma, Poti prehodov v pis-mih. V M. Milharčič Hladnik in J. Mlekuž (ur.) *Krila migracij: po meri življenjskih zgodb*. Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Milharčič Hladnik, M., 2018. Researching Slovenian Emigration from the Perspective of Gendered Migration. *Dve domovini* 47, 71–88.
- MONSTAT, 2013. Stanovništvo prema starosti i nacionalnoj odnosno etničkoj pripadnosti, popis 2011. <http://www.monstat.org/cg/page.php?id=534&pageid=322> (dostop 1. 8. 2020).
- Morokvašič, M., 1979. Jugoslavenke – migranti o sebi. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja* 63–64, 102–112.
- Morokvašič, M., 2010. Feminizacija migracija? *Stanovništvo* 2, 25–52.
- Morokvašič, M., 2014. Gendering Migration. *Migracijske i etničke teme* 3 (30), 355–378.
- Najbar - Agičić, M., 2015. *Povijest novinarstva. Kratki pregled*. Ibis grafika- Sveučilište Sjever, Zagreb.
- Novačić, D., 2006. Tako mlada, pa že Slovenka. *Mladina*, 17, 2. <https://www.mladina.si/arhiv/200607/> (dostop 10. 8. 2020).
- Pajnič, K., 2018. Ekonomski položaj in demografska struktura Slovencev na Hrvaškem: včeraj, danes, jutri. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 80, 65–88.
- Popis stanovništva 2013. Popis 2013 Konačni rezultati-CENSUS 2013, Etnicka-nacionalna pripadnost, vjeroispovijest, maternji jezik: stanovništvo prema etničkoj/nacionalnoj pripadnosti - detaljna klasifikacija, http://www.px-web.fzs.gov.ba/pxweb/bs-Latn-BA/POPIS%202013%20Kona%c4%8dni%20rezultati-CENSUS%202013%20Final%20Results/POPIS%202013%20Kona%c4%8dni%20rezultati-CENSUS%202013%20Final%20Results__KNJIGA%202%2020Etnicka-nacionalna%20pripadnost,%20vjeroispovijest,%20maternji%20jezik/K2T1.px/table/tableViewLayout1/?rxid=be8f52d4-53ad-4489-a0f0-16fbf61b9264 (dostop 1. 8. 2020).
- Ramšak, M., 2004. Včasih znam tudi molčati, čeprav se zdi to malo verjetno: pripombe k mizoginim stereotipom o ženskem opravljanju. *Etnolog* 14 (65), 121–138.
- Ratislavová, K. in Ratislav, J., 2014. Asynchronous Email Interview as a Qualitative Method in the Humanities. *Human Affairs* 24, 452–460.
- Riman, B., 2008. Branka Verdonik-Rasberger in njeno delovanje v slovenskem domu KPD »Bazovica«. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 56/57, 264–276.
- Riman, B., 2010. *Slovenci v Gorskem Kotarju, Kvarnerju in Istri od leta 1918 do leta 1991, doktorska disertacija*. Univerza v Ljubljani, Ljubljana.
- Riman, B., 2013. Riječka Slovenka Zora Ausec i Slovenci u Rijeci nakon 1945. godine: »bratski narod« ili nacionalna manjina. V D. Roksandić in I. Cvijović Javorina, *Intelektualci i rat 1939.-1947., zbornik radova s međunarodnog skupa Desničini susreti 2012*. FF press – Filozofski fakultet, Zagreb, 363–378.
- Riman, B., 2013. Doseljavanje stanovništva iz slovenskih krajeva u Čabarski kraj na temelju zabilješki u knjigama Status animarum. *Migracijske i etničke teme* 1 (29), 63–88.
- Riman, B., 2014. Doseljavanje stanovništva iz slovenskih krajeva u župe Središnjega kraja i Kupske doline na temelju zabilješki u knjigama Stanje duša od sredine 19. do sredine 20. stoljeća. *Migracijske i etničke teme* 1 (30), 85–124.

- Riman, B., 2014. Slovenska društva u Hrvatskoj između dva svjetska rata (1918. – 1941.). *Časopis za suvremenu povijest* 1 (46), 101–130.
- Riman, B., 2016. Tereza Golmajer – hrvatska učiteljica slovenskoga roda u Kostreni. V S. Vranić (ur.) *Zbornik Katedre Čakavskoga sabora Kostrena*, Katedra Čakavskoga sabora Kostrena, Kostrena, 89–102.
- Riman, B., 2019a. »Pridne slovenske služkinje« – povijest slovenskih radnica u Zagrebu između dvaju svjetskih ratova. V D. Roksandić (ur.) *Zagreb 1924.–1930. i 1945.–1967. Društvo, kultura, svakodnevica: Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem Desničini susreti 2018*, FF press, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 321–334.
- Riman, B., 2019b. *Slovenska društva u Hrvatskoj od 1886. do 1991. godine*. Vijeće slovenske nacionalne manjine Primorsko-goranske županije = Svet slovenske nacionalne manjšine Primorsko-goranske županije, Institut za narodnostna vprašanja, Ljubljana - Rijeka.
- Riman, B. in Škiljan, F., 2018. Rijeka i planina, granica i ljudi: studija slučaja života pograničnog stanovništva Donjekupske doline i Žumberačkog gorja. *Historijski zbornik* 2 (71), 401–439.
- RZS 2011. Stanovništvo prema nacionalnoj pripadnosti, starosti i polu, <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/3102010403?languageCode=sr-Latn> (dostop 1. 8. 2020).
- Secker, J., 1999. *Newspapers and historical research: a study of historians and custodians in Wales*. Department of Information and Library Studies, Department of History and Welsh History, University of Wales, Aberystwyth.
- Selišnik, I., 2008. *Prihod žensk na oder slovenske politike*. Sophia, Ljubljana.
- Slovenec, 1934. Sem in tja po Zagrebu: Ali je slovenski jezik res siromašen?, 8. 3. 1934, 3.
- Slovenski dom, 1939. Slovenske služkinje v Zagrebu. 25. 1. 1939, 8.
- Szabo, A., 1995. Socijalna struktura Slovenaca u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji između 1880. i 1910. godine. V V. Kržišnik - Bukić (ur.) *Slovenski v Hrvaški*. Institut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 85–105.
- Škiljan, F., 2010. Pisanja slovenskoga časopisa *Odmev* 1932. i 1933. *Studia lexicographica* 1 (4), 139–162.
- Škiljan, F. in Riman, B., 2019. Život pograničnog stanovništva: studija slučaja Međimurje. *Podravina* 18 (36), 113–128.
- Škiljan, F. in Riman, B., 2020. Hrvatsko-slovenski odnosi na istočnom Žumberku. *Sociologija i prostor* 1 (58), 59–84.
- Škiljan, F. in Vukić, A., 2015. Migracije Slovenaca na područje sjeverozapadne Hrvatske (Varaždinska i Krapinsko-zagorska županija). *Podravina* 27 (14), 175–189.
- Verginella, M. 2006. *Ženska obrobja: vpis žensk v zgodovino Slovencev*. Delta, Ljubljana.
- Verginella, M. 2013. *Dolga pot pravic žensk: pravna in politična zgodovina žensk na Slovenskem*. Znanstvena založba Filozofske fakultete: Studia humanitatis, Ljubljana.
- Vidmar Horvat, K. (ur.), 2014. *Ženske na poti, ženske napoti: migrantke v slovenski nacionalni imaginaciji*. Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana.
- Vidmar Horvat, K., 2013. Engendering borders: Some critical thoughts on theories of borders and migration. *Klagenfurter Geographische Schriften* 29, 106–113.
- Zupančič, J., 2003. Čezmejne dnevne delovne migracije v slovenskem obmejnem prostoru. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 43, 68–111.

Intervjuvanke:

1. C. P. U., Zagreb, 2020.
2. D. Č., Reka, 2020
3. D. J., Zadar, 2016
4. D. M., Murter, 2008
5. E. Z., Pag, 2016
6. K. F., Zagreb, 2020
7. K. J., Zagreb, 2020
8. M. K., Pag, 2016
9. M. M., 2020, Reka
10. M. R., Reka, 2020
11. M. R., Vir, 2016
12. M. S., 2020, Trviž
13. M. T., Zagreb, 2020
14. N. Č., Zagreb, 2020
15. R. R., Pag, 2016
16. R. Š., Zadar, 2016
17. S. K. Z., Reka, 2020
18. T. F., Zagreb, 2020
19. A. M., Zadar, 2016
20. K. B., Zadar, 2016
21. J. B., Pag, 2016.

(The Lost) Slovene Women in Croatia

Abstract

Throughout history, several Slovene women and men have lived in Croatia. This chapter aims to answer the question of who the Slovene women in Croatia are by presenting an insight into the life of Slovene women in the past and in the present. Secondary sources have been analysed to illustrate life in the past, while data on the current situation was obtained by collecting the life stories of Slovene women living in Croatia. Twenty women were interviewed. The analysis of their answers and testimonies shows the reasons for their coming to Croatia, their involvement in the society, their status, and other elements they highlighted as relevant. The article presents the life of Slovene women in Croatia in general. Due to the high complexity of the topic, only selected aspects of their lives have been covered. The article can therefore serve as a basis for further research on this issue.

Keywords: Slovene women in Croatia, Slovenes in neighbouring countries, female migrations, women in Croatia

